

a könnyed, átgondolatlan szelektálás során okoz mérhetetlen és helyrehozhatatlan károkat (*az elvesztett titkok*). De a történelmi igazságtalanságok sem tudnak feledésbe merülni az egyéni sorsra való emlékezésben. A diktatúrák félelmetes hatalma, a tudatlansággal párosuló rosszakarat, az ellenségképzés és a rendszer belső logikájának önellentmondásai vezettek nem egyszer a jóvátehetetlen sorstörésekhez: „s néhány emelet magasból földet érve / kijózanodtál: szánakozó mosollyal / figyelted az egy töről fakadó örömet / amikor a párnád alatt találtak rózsafüzért / hisz még arra sem figyeltek hogy református vagy” (*a nagyapák csöndje*). Úgy tűnik, áthidalhatatlan távolság van az én és a te, illetve a saját és a másik között mind időben, mind pedig térben. Olyan távolinak tetsző a másik világa, hogy a múltra való emlékezés és a saját elfogultságokkal való perlekedés sem tudja mindig megszólítani az idegent: bár hatással bír a másik a jelenre, végül mégiscsak hozzáidegenedik a hall-

gatáshoz, a csöndhöz (*távolságok*). Így válik a múlt feldolgozása egy közel sem egyszerű és egyértelmű családtörténet részévé.

Oláh András verseskötete végig érvényes nyelvet keres ahhoz, hogy megragadhassa az én és a másik, a saját és az idegen (test) között folyamatosan újraképződő, horizontálisan és vertikálisan szélesedő tapasztalatokat. Így jut el a nemzedéki gondoktól a (bibliai) hagyomány megszólításán át a szerelemig, a testi vágyig, az általánosabb létdilemmáig és az emlékezés problémájáig. A verseket olvasva úgy érezhetjük néha – még ha a ciklusok szigorúan megszerkesztettek is –: ez a keresés nem biztos, hogy mindig elég tudatos és kellően reflektált. Ahogyan az sem lehet kétséges előttünk: nem mindig éri el a célját. De már maga a megtett út is azt jelzi, az idegenség párbeszédbe vonása fontos része lesz ennek a lírának.

Csordás László

„**Hazakerül a lélek**” Gacsályi József:
Mindenem,
Fekete Sas Kiadó, 2014.

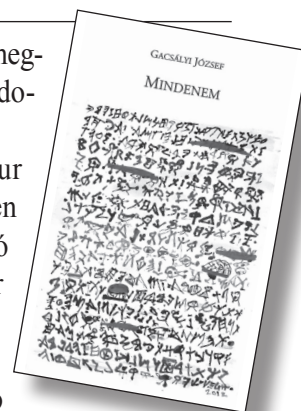
A Szekszárdon élő hetvenéves Gacsályi Józsefnek eddig négy, nem akármilyen önálló verseskötete jelent meg: *A völgyeken át* (1982), *Kövek, virágok* (1995), *Angyalok alvó szárnya* (2006), *Ballada Ninivében* (2011). A friss kötet, amely az összegyűjtött verseket tartalmazza, mindezek summája. A tanárként, könyvtárosként dolgozó, közben nagy műgonddal csupán a „válogatott verseit” megíró költőről – aki Kis Pál Istvánnal együtt több portréfilmet is jegyez (Szakály Ferenc, Illyés Gyula, Mészöly Miklós, Lázár Ervin, Baka István, Tamás Menyhért, Csengey Dénes stb.) – a hely, Szekszárd és környéke kultúrára fogékony érdeklődőin kívül hallott-e egyáltalán valaki is?

A fővárostól való elszigeteltség tenné, vagy a magyar líra (pontosabban, a magyar irodalom) jobbra Budapest-centrikussága, hogy ilyen kitűnő költők rejtve maradnak? Ehhez az ismeretlenséghez természetesen hozzájárult a költő csendes személyisége is: szerénysége, a különféle szereplésektől való visszahúzódása, az írással szembeni alázata. A ritkán megszólaló költő csak a teremtést („csak a teremtés érvényes csak a / teremtés” – *Krakkói szép Máriácska*):

a verset, a Babits Mihállyal megszentelt égből ereszkedőt, Isten adományát tartja fontosnak.

Azt a helyi színnel, a couleur locale-lal gazdagodó, ám minden ízében az egyetemes felé táguló lírát, amely az égi és a földi oltár között kozmikus igénnyel az ember panaszszavát, a kiürült égitestek magányát, a büntől való eloldódás – megszabadulás – tisztító keservét, a hatalom gerincroppantó szorítását, a mise ünnepi sugárzását, a görögök és rómaiak, s mindenekelőtt a Történelem és a *Biblia* mint metafora, mint cselekvésmozzanat emelkedését és süllyedését, az Evangélium tanítását, a hóhér és a hóhéri idő álarcát, a hajdani nagyhatalmúak elenyészését énekli. Fölzabadultan, forma-mívesen, némelykor groteszkre hajlóan, ám legtöbbször komolyan, a mindig mindenből tanuló tanító bölcsességével. „Megvívtuk Tróját Hektor s Priamosz ma csak árnyak / s mégis kérdelek én most kik a győztesek itt / nézd most is kel a fény – Ilion fala homlokig üszkös / s göggel lépked a nap fön a gázos romokon” (*Levél Ithaka királyához*).

Minden sorából az ódon maiság süt ki. Elsüllyedt birodalmak korunkba repülőszárnyként való becsapódása olyan üdítő terrénomot rajzol a sokfelé kalandozó elme szigetére – nemcsak a lég, a politika is

fölborzolódik általuk –, amelyen bűnbánatunk ózónja és Európa (a kitűnő *In nomine Patris*ban a történelem „krisztustüskéjébe” csomagolt „versenysivatag”) magára találása egyként hangot kap. A biblikus szózat akármilyen magasból száll is alá, akármilyen „földrajzi” irányultság késével szabdalja is darabokra, s építi újra és újra – léttörvényé emelve a szakralitást – a „megpihenő”, ám a természettől áttüzesező embert, s nem kevésbé a lélek modernitással megfertőzött szakaszait, a megcsendesedésben ott van a türelmes izzás, vagyis a lírai én magába fordulásának (a nem létező tenger itt is imazsámoly) példázata. Angyalok alvó szárnya? Angyalok katalizátor szerepe!

„Elnémult az angyalok / szárnyuhogása, / pihennek / égi fa ágán, / a trónus körül. // Szikra Isten homlokán: / csillag a sötétben – / megáll / és sárgán / szétterül. // Szívük megbillent / kosarából / a Föld elgurul, / míg az angyalok / alszanak, // fehér vattában / pörög a kékség, / hangtalanul, / egyre messzebb / már a Nap. // Hollóvájta, üres / szemgödrök / a távolban / a forró, lávadúlt / kráterek, // de Ő még látja / a trónon ülven / a fejjel / barázdákba szúrt / vérző testeket, // és felnyitván a Könyvet / mutat / üvegtengert, / bárányt, / és zendít ígét, // hogy szavát / végsőképpen / beteljesítse, / a látványt / megteremti még, // majd hazakerül / a lélek, / rokona kályhának, / dérnek, / fagnak, // s mire a lusta / angyalok / visszatérnek, / ürben hulló / hamu van csak. // Már semmi gyémánt, / semmi, csupán üszke / annak, / ami régen / volt az álom. // Csak Isten roppant / formája / látszik / az égen, / a kiürült tisztaságon.”

A metaforákba bújtatott, pontosabban a képiség által élő melankóliának dinamikája van, hiszen a „lassú” robbanás – „Kiborult az éjszaka tintája / és elöntötte az eget / átbólint a falon a temető fája / kifolyt szemmel botorkálnak a fellegek” (*Újvárosi elégia*) – vallomást előkészítő gesztus. A formából és az ügyesen megválasztott kilátóból („a tintaéj partján lelek hajnalt”) egyenesen következik, hogy a versben nem a természet tüneményeiről van szó, hanem az „önkereső” halálvárás boldog-keserűségéről. A voltból a nem-voltba átfordulás – mondjuk így: a megannyi találkozással mint credóval való töltekezés – végzetlen gazdagságáról.

A látomás szerint, a vers alaphangja legalábbis ezt tudatosítja, fenéki kell kiinni ama poharat (ideemelhető-e a József Attila-i „hétszer szüljön meg az anyád”, igaz, haloványabb csillagképe?), ha el akarunk jutni a

megnevezetlen bizonyosságig. Így nem lehet véletlen a költemény zárása sem. Hogyan is lehetne, hiszen minden, a „szellemkört” magyarázó-tágító gesztus ezt készíti elő: „a voltak meg a holtak nyomomba szegődtek / ezen a sötét rozsdás éjjelen / s nem hagyhatom el már soha őket / mert nem én leszek én ha nincsenek velem”.

Az életműben bolyongva könnyen kitetszik – a jól megválasztott cikluscímek (*A tanítvány izgalmával, Üzenet a műhelybe, Benedictus, Angyalok alvó szárnya, Virradat, Mindenem, Vándorének*) tematika-sűrítmenyként ezt csak erősítik –, hogy a fönti kitárulkozásban egy olyasféle, erkölcsi tartást erősítő szeretetláncról van szó, amelyben az érték révén a költő azonosulni tud a megnevezettekkel. Csöppet sem azért, hogy a duhaj kedv (népköltészeti hozadék) alábbhagyjon – Csípő ringjon, cafrika szálljon, / kancsó éjgen tűzvörösből! / Lovam hajló fűzfá rabja – / csak a szívem hová kössem?” (*Szilveszteri tánc*). Eme kinyilvánítás komolyságáért – más-más lírai én, más-más lírahang – természetesen nem kell sutba dobni a groteszk megannyi válfaját, és – a legfontosabbat – a kiválóbbnál kiválóbb balladák (elsőbben is a *Ballada Ninivében*, majd a *Bűnbánó ballada*, *Ballada a söntésnél*, *Ballada hajdani nagyhatalmúakról*, *Ballada a hegyes köpésekről*, *Ballada a sorvadó időről*) műfajbéli motorját, a harsány szabadszájúságot sem. Ám ennek a ledér, a helyzetkomikumból következő nagyotmondó panaszlásnak, mert több rétegű, több valós képzeletbeli élményt sodor egybe, némi – az ég ponyvájába késsel hasító – éle is fölfedhető. Amint a *Ballada Ninivében* kacifántos filozófiája mutatja.

A bibliai toposzt tündökletessé formáló szekszárdi Babits Jónása – a hely szelleme újra csak érezteti ösztönző hatását – éppúgy hangulati háttér, mint – ez viszont már valós – a Sátán Mennyei szembeni aknamunkája. Gacsályi fergeteges jókedvében, a magyar lírahagyomány legjobb, legfullánkosabb tördőfését folytatván, úgy száll le a pokol legmélyére, hogy közben – mert született költő – az Isten lábát fogja.

„Forró éjszakában füstölve, kábán / ülnek aranytól nehéz nepperek. / Félholtak lebegnek áttetsző párán – / itt régóta senki sem oszt kegyet. / Kövér strici könyököl réveteg, / a sarkon a céda, húsa kimérve. / Mondják némelyek, füles érkezett: / valami Jónás tért be Ninivébe. // Kopottan ödögök balekok bálján, / mutatom aszott, szőrös képemet, / és lesz, aki tőlem kicsalja, látván, / kezemben reszket némi rézveret. / Ha a bakó rólam vesz méretet, / lesz-e akkor bárki-

nek súlya, érve, / hogy elérhesse felmentésemet? / Valami Jónás tért be Ninivébe. // Rotyog a kondér, kavarja a sátán, / röhög s pukkant a parázsra szelet. / Ha nem vagyok ott faggyús vacsoráján, / kancsuka csattan, homlokom reped. / De tudom-e, ha mégis elmegek, / miről is szólhat egyesek beszéde? / Hallok esetleg kósza híreket: / valami Jónás tért be Ninivébe. // *Ajánlás* // Herceg! Te talán meg is értheted, / hisz rángat az ősbűn ezernyi éve: / ami mélybe húz, gyorsan félretd! / Valami Jónás tért be Ninivébe.”

Ezt a furcsa remekművet azért idéztem, hogy – visszatérve az értéktudatosító szeretetlanc és egy komolyabb hang fontosságához – minél plasztikusabb legyen a duhaj költői kedv uralta beszéd és az antik formák, a bibliai jelképrendszer, a haiku, a szonett, a népköltészet stb. bővületében formálódó líra közötti különbség. Evangéliumi tanítás és a legprofánabb hang úgy borul itt egymásra, hogy nem csupán a költői virtuozitás: kellem és hangulat, kifejezésforma és sajátos dallamvilág észlelhető – a költő zenei vonzalmáról külön tanulmányt lehetne írni –, hanem a világ és nem utolsósorban a tegnap és a ma zavarossága is.

Megejtő, visszafogottságukban, szemérmességükben is sokat mondó szerelmes versek (*Urnák erejével, Szűk szemekkel, A város, Concerto per violino, Virágébredés*) és az édesanyát búcsúztató sorok – „Anyám Anyácskám / ha visszalopod a parazsat / a vizet kővé változtatom” (*Felhővé emelkedett anyám*) a legszemélyesebb érzelmi tárnákat nyitják meg, a kedves iránti vonzalom hangsúlyozásával, illetve a fájdalom eleganciájával.

Ám megannyi csavaros groteszk („Halálának oka: / egy gondolat / szöget ütött a fejébe” – *Boncolási napló*) sem tudja a költőt letéríteni arról a komplexitást – ember és világ egységét – megrázó erővel kifejező útról, amely rejtező nyíltsággal a szakralitás földhöz és éghez közeli köreit éppúgy érinti – sőt tobzódik a metaforával telített én-kép és a történelmi helyzetből kifaragott líra-maszk leleményes formáiban –, mint az ezredéves honi és külföldi valóságdarabok feltörését, levetendő-megtagadandó bélyegek: mint Sztálin, illetve a Lidicét megszüülő téboly, vagyis megannyi sziklánál keményebb gyalázat elutasítását. Kell-e a szovjet agressziót (is!) jobban elítélő fenyítés, mint

az *In nomine Patris* befejezése? „Neruda utca Hasek is innét / röhögött a pattantyús szemekbe / és nem hittetek fölmutatott / mutatóujjának szaros pofájú / ferencjósák / megint bevonultatok / (miután leakasztottátok a szögről / pókhálós falábatokat).”

„A kisöpört / huzatos szentély / a poros keresztút / egy pár kopott saru / a fölívágatlan biblia csendje” (*Nocturne*) minduntalan visszhangzik, de nem annyira – vagy ha igen, a kontraszt értéket megvilágító igézetében –, hogy ki ne tessék a költő értékek (erkölcs, világlátás, magatartás) iránti alázata, a vonulás méltósága, kegyelme. Mert ez a virtuális, ám szavak által ugyancsak a kohézió legerősebb formáját mutató szeretetlanc attól erős, hogy az „életre ítéltett” Jézus (*Ima karácsonykor*) és „az Isten csöpp babáját” köszöntő szerezcsen király (*Boldizsár éneke*) mellett magában foglalja a mártírköltőt („– Pán fuvo-lása vagyok / tiszta mint a vér” – *In memoriam Radnóti*), és zenei életünk két hatalmas egyéniségét, Bartók Bélát („Halála óta / bevallatlan a világ” – *Cantus firmus*) és Kodály Zoltánt is („sebvirág nyit Vejnő ujjain / most vérzik el egy világ” – *Az énekes*). Babits ebből a szempontból is – helyi „atyai” örökség – kivételezett, amelyet a *Későesti kérdések*, és kiváltképp a *Babits Mihály pasziánszozik* bizonyít.

Csokonai Vitéz Európája – a bravúros verselésben van-e a költőnek párja? – ugyancsak visszhangzik ezekben a versekben. De mindvégig, mindentől függetlenül – áttételesen az imákban, könyörgésekben, de még a virgonc bordalokban is – ott egy nehezen megválaszolható érzés: a költő identitása. A kötet záró versében az ezt elfedő szemérmesség – egy kopogó vers, az *Azt kérdezed, mi a magyar?* dokumentációs egyszerűségében – jócskán feloldódott. Íme! „Szent Imre herceg vére / Janus Pannonius menekülése / Hunyadi László nyakszirtje / Tomori kardja / Balassi sebe / Zrínyi utolsó hörgése / Bethlen Gábor aranykora / Rákóczi bujdosása / Kölcsey Szatmár-csekén / Berzsenyi Niklán / Csokonai Csurgón / Petőfi Pesten / Madách Sztregován / Ady a Kalota partján / Krúdy a Tabánban / Radnóti a Lipótvárosban / József Attila Szegeden / Babits Szekszárdon és folytathatnám / van miért megemelni a zászlót // Ezeket másutt úgysem értik / ahogy Nyelvédesanyámat sem // És ez mind én vagyok.” **Szakolczay Lajos**